

Prof. dr Šime I. Ivanjko,

redovni profesor na Pravnom fakultetu Univerziteta u Mariboru

UZAJAMNOST U OSIGURANJU

U prilogu se raspravlja o pojmu uzajamnosti koji predstavlja bitnu sadržinu osiguranja, mada se u savremenom zakonodavstvu ne tretira kao temelj te delatnosti. Detaljnije se razmatraju njegove prednosti, koje se ostvaruju u društvu za uzajamno osiguranje; ukazuje se na dvostruku ulogu osiguranika u tim društvima – kao člana društva i kao ugovornog partnera. Upoređuje se i položaj osiguranika u društvima za uzajamno osiguranje i osiguranika deoničarskih osiguravajućih društava.

Ključne reči: *uzajamnost, društvo za uzajamno osiguranje, solidarnost, deoničko društvo za osiguranje, osiguranik, član društva za uzajano osiguranje.*

1. Uvod

Uzajamnost se oduvek povezuje sa osiguranjem, mada o sadržini tog pojma postoje različita stanovišta i pristupi objašnjavanja, kao i o njegovoj ulozi u osiguranju. Kao opšti pojam, uzajamnost ima više značenja. U praksi se pre svega upotrebljava za opisivanje odnosa među ljudima, koji podrazumeva međusobnu pomoć i saučestvovanje. Prema toj logici, uzajamnost je bliska pojmu solidarnosti.¹

Rečnik slovenačkog književnog jezika ovaj pojam objašnjava na različite načine.² Načelo uzajamnosti i osiguranje tesno su povezani, pa se često ističe da je

1 Flis, S, *Zbrani spisi o zavarovanju (Odabrani spisi o osiguranju)*, 4. knjiga, Ljubljana, 2004, str. 397

2 *Slovar slovenskega knjižnega jezika (Rečnik slovenačkog književnog jezika)*, Ljubljana, 1999, str. 566

uzajamnost temeljno načelo osiguravajuće delatnosti, koja ljudima na taj način pruža sigurnost od posledica štetnih i nepredvidljivih događaja. I zakonodavac često načelo uzajamnosti i solidarnosti uključuje u definiciju osiguranja (*mutual insurance*), kao što je, na primer, bilo određeno u čl. 897. Zakona o obligacionim odnosima iz 1978.³

U kontekstu takvog shvatanja i uloge uzajamnosti u osiguranju, zakoni bivše Jugoslavije određuju je kao bitan sastavni deo i osnov delatnosti.⁴

Nakon promene društveno-političkog sistema na prostorima bivše SFRJ početkom devedesetih godina prošlog stoleća, pojam uzajamnosti se u normativnim propisima više ne pojavljuje.⁵ Tako ga nema ni u Osnovnom zakonu o sistemu imovinskog i ličnog osiguranja,⁶ pa ni u slovenačkom zakonu o osiguravajućim društvima (Zakon o zavarovalnicah).⁷ U važećem slovenačkom obligacionom zakoniku (OZ), načelo uzajamnosti, pri određivanju pojma ugovora o osiguranju, nije spomenuto.⁸

Slovenački zakon o osiguranju (Zakon o zavarovalništvu – ZZavar)⁹ ne definiše načelo uzajamnosti, mada detaljnije reguliše društvo za uzajamno osiguranje (DUO) i pominje uzajamnost kao osnov za određivanje dopunskih zdravstvenih osiguranja, koja se, kao javni interes Republike Slovenije, izvode po načelu međugeneracijske uzajamnosti (tač. 12 čl. 14 ZZavar). Pri određivanju pojma DUO, načelo uzajamnosti navodi se kao osnovno načelo obavljanja poslova osiguranja u tom organizacionom obliku.¹⁰

Na području današnje Republike Slovenije osiguravajuća društva u prošlosti, u vreme svog nastajanja, bila su, po pravilu, organizovana i poslovala kao DUO i snažno su isticala načelo uzajamnosti. Jedna od najstarijih osiguravajućih kuća ustanovljena je kao „Cesarsko-kraljeva privilegirana vzajemna notarnjeavstriska

3 Pogledajte detaljno čl. 897 Zakona o obligacionim odnosima (Sl. list SFRJ br. 29/1978 s kasnijim dopunama i izmenama, gde se izričito navodi da se ugovorom o osiguranju osiguravač obavezuje da će, po načelu uzajamnosti i solidarnosti, udružiti određeni iznos u osiguravajuću zajednicu).

4 Tako je, na primer, Osnovni zakon o osiguranju i osiguravajućim organizacijama (Sl. list SFRJ br. 7/67) već u prvom članu pri definiciji osiguranja upotrebio pojam uzajamnosti.

5 Ivanjko, Šime, *Organisation des jugoslawischen Versicherungswesens, Versicherungen in Europa, heute und morgen*, Karlsruhe, VVW, 1991, (*Organizacija jugoslovenskog osiguranja, osiguranja u Evropi, danas i sutra*, Karlsruhe, str. 166.)

6 Sl. list SFRJ br. 17/90

7 Sl. list R.S. br. 64/94

8 Pogledati 921. član Obligacijskega zakonika, Uradni list Republike Slovenije (Prečišćen tekst) br. 97/2007

9 Uradni list RS br. 109/2006

10 Prvi stav. čl. 36 ZZavar

zavarovalnica“ za osiguranje šteta od požara, sa sedištem u Gracu.¹¹ Kao DUO, 1900. godine bilo je ustanovljeno društvo uzajamnog osiguranja „Vzajemnost“ u Ljubljani, čiji je pravni naslednik današnje Društvo za osiguranje (Zavarovalnica) „Triglav“ d.d.¹²

Među prvim pravilima za osiguranje tog društva isticana su načela dobrovoljnosti i uzajamnosti, na osnovu kojih je društvo neposredno obavljalo poslove osiguranja, pri čemu nije imalo za cilj ostvarivanje dobiti.¹³

Danas se načelu uzajamnosti ne poklanja velika pažnja ni u poslovanju DUO. U savremenom razvoju delatnosti, uzajamnost se, po pravilu, zanemaruje, mada se osiguranje u početku primarno zasnivalo na tom načelu, koje se u praksi određivalo sloganom „svi za jednoga, jedan za sve“.

Istorija nam nudi mnogo različitih oblika udruživanja ljudi na osnovu načela uzajamnosti, pri čemu je to načelo na snazi najviše u zadruzi, kao posebnom obliku organizovanja međusobne pomoći ljudi u pogledu smanjivanja troškova pri zadovoljavanju osnovnih životnih potreba.¹⁴

U ovom prilogu raspravljamo o načelu uzajamnosti kao bitnom osnovu delotvornosti celokupne delatnosti,¹⁵ pri čemu ćemo prikazati osobenosti DUO naspram deoničarskih društava za osiguranje (DDO).

11 Pomenuto društvo za osiguranje prethodnik je današnjeg društva za osiguranje „Grawe“ d.d. iz Graca, koje preko svojih društava deluje u svim republikama bivše SFRJ. Prvo (Prima d.d.) bilo je osnovano 1900. u Mariboru. Prvobitno društvo kao DUO osnovano je u Gracu 1829. godine za austrijske države Štajersku, Korušku i Kranjsku. Detaljnije, Škufca, F, *Zavarovalništvo na slovenskem od začetka do danes*, Ljubljana, Slovensko zavarovalno združenje (*Osiguranje u Sloveniji od početka do danas*, Ljubljana, Slovenačko udruženje osiguravača), 2008, str. 51, koji se poziva na pisanje Josipa Mala, *Zgodovina slovenskega naroda (Mala istorija slovenačkog naroda)*, drugi deo, Celje 1993, str. 501.

12 Škufca, ibidem, str. 104.

13 Škufca, ibidem, str.113.

14 Zadruga je poseban oblik pravnog lica u koji se udružuju zadrugari kao članovi u cilju zadovoljavanja određenih potreba, koje se inače lako obezbeđuju na tržištu, mada se preko zadruge zadovoljavaju bitno jeftinije. Često se u praksi tvrdi da zadruga nije namenjena stvaranju dobiti, što je samo delimično tačno, jer i zadruga omogućava članovima da povećavaju svoju imovinu, što nije posledica iskorišćavanja okolnosti na tržištu, već organizovane odbrane od delovanja tržišta. Klasična razlika između preduzeća i zadruge u tome je što članovi stupaju u zadrugu da bi se branili od tuđe eksploatacije, a preduzeće se kao organizovani oblik privredne delatnosti osniva da bi napadom na imovinu drugih u suštini eksploatisalo druga lica i tako povećavalo svoju imovinu u obliku stvaranja dobiti. Preduzetnici su uspešni ako u skladu s pravilima privrednog i tržišnog poslovanja atakuju na imovinu drugih, dok se članovi zadruge organizuju radi zadovoljenja svojih potreba, uz odbranu svoje imovine pred agresivnošću preduzetnika. Preduzetnici povećavaju sopstvenu imovinu na račun „oduzimanja imovine drugima“, a članovi zadruge povećavaju svoju imovinu time što svoje potrebe zadovoljavaju uz manje troškove. O suštini preduzeća i zadruge pogledati detaljnije u: Ivanjko, Š, Kocbek, Prelič: *Korporacijsko pravo*, GV, Ljubljana, 2009, str. 97.

15 Što se tiče opšte komercijalizacije odnosa između ljudi, naročito agresivnosti učesnika na tržištu na području preduzeća i posebno na području osiguranja, treba upozoriti na načelo uzajamnosti i takođe na određene prednosti DUO u odnosu na DDO. U nemačkoj teoriji i praksi sve se više pojavljuju kritike na račun DDO koja zanemaruju interese osiguranika. Pogledati Hans Dieter Meyer, *Das Versicherungs(un)wesen*, „Heyne“, Munchen, 1993, str. 43.

2. Višeslojnost pojma uzajamnost

U stručnoj literaturi o povezanosti načela uzajamnosti sa osiguranjem postoje različita mišljenja. Neki autori izjednačavaju uzajamnost sa osiguranjem.¹⁶ Treba istaći da uzajamnost postoji u osiguranju, ali se ne može izjednačiti sa osiguranjem kao vršenjem osiguravajuće delatnosti, pogotovu ne u pribavljanju osiguravajućih poslova društva koja su organizovana kao DDO. Kod tih oblika društava načelo uzajamnosti smanjuje se na minimum.¹⁷ Načelo uzajamnosti u osiguranju temelji se na činjenici da osiguranik ima ekonomski interes koji, kao pojedinac, ne može sam ostvariti, ali ga je, po prirodi stvari, moguće realizovati na osnovu uzajamnosti s drugima u određenom društvu, čije članove ujedinjuje zajednički interes. Osiguranje po svojoj osnovnoj nameni teži otklanjanju štetnih posledica nepredvidljivih događaja. U prošlosti su se organizacije, kao što su cehovi i gilde, po pravilu temeljile na uzajamnosti¹⁸.

Cehovi i gilde kasnije su se u Evropi preoblikovali u zadružne organizacije. Na osnovu ideje o zadrugama, razvila su se DUO, kao poseban organizacioni oblik osiguranja.¹⁹

Mada su DUO i zadruge po zamisli vrlo slični, među njima postoji razlika, pa se tako zadruga ne može baviti osiguravajućim poslovima. Za vršenje delatnosti koja se temelji na uzajamnosti, bez obzira na to da li se odnosi na osiguravajuće ili druge poslove, bitno je da se zainteresovana lica organizuju sama i da izvode određene delatnosti po načelu uzajamnosti. Kod ostalih oblika privredne organizovanosti, kao što su trgovačka društva, organizovanje nekih privrednih delatnosti preuzima se za druge, tj. kupce njihovih usluga ili proizvoda. Zanimljivo je da načela uzajamnosti, kod uzajamno organizovanih oblika obavljanja drugih privrednih delatnosti, više ima kod *društava lica*, nego u delatnosti preduzeća kao društava kapitala, koja uvažavaju uzajamnost kao metod rada, a ne kao svojstvo odnosa među učesnicima.

¹⁶ Flis, koji se poziva na Steina, čije delo nije navedeno u njegovom popisu literature, str. 398. Po Flisovom mišljenju, Boncelj se nije slagao s tezom da je uzajamnost izjednačena sa osiguranjem, već je zastupao tvrdnju da je uzajamnost značajna sadržina osiguranja. Flis, *ibidem*, str. 393.

¹⁷ Flis, *ibidem*, str. 398.

¹⁸ Cehovi su staleške organizacije, značajne za srednji vek, u koje su se udruživali zanatlije, a gilde su bile organizacije u koje su se udruživali trgovci.

¹⁹ Kad govorimo o uzajamnom društvu za osiguranje kao organizacionom pojavnom obliku organizovanja delatnosti osiguranja, mislimo pre svega na društvo za uzajamno osiguranje, a ne na preduzeće DUO. U korporacijskoj teoriji razlikujemo društvo, bilo DUO ili DDO, od njegovog preduzeća kao organizovane delatnosti, u kome se sabiraju imovina društva, obavljanje osiguravajućih poslova, rad zaposlenih, potrebno stručno znanje i kreativno utvrđivanje zadovoljavanja potreba ljudi za obezbeđenjem putem obavljanja osiguravajućih usluga. Ivanjko u: Ivanjko, Kocbek, Prelič, *Korporacijsko pravo*, Ljubljana 2009. str. 101.

Pojam uzajamnosti nije neposredno vezan samo za osiguranje, već ima i sociološki značaj, kao poseban odnos među ljudima za koji je bitno da se udruženi članovi među sobom pomažu.²⁰ U osiguranju, uzajamnost postoji pri skupljanju sredstava potrebnih za pokriće štetnih događaja, što je posebno izraženo kod uzajamnih osiguranja. Kod ostvarivanja prava pojedinih članova uzajamnost izostaje jer se radi o odnosu koji se temelji na suprotstavljenim interesima.

3. Društvo za uzajamno osiguranje kao pojavni oblik ostvarivanja uzajamnosti

Organizacija obavljanja osiguranja na načelu uzajamnosti jeste prvobitni oblik modernog osiguranja, mada taj oblik organizovanja osiguranja u današnjim DUO ne pominje preduzeće kao organizacioni oblik rada preko kojeg DUO obavlja osiguravajuće poslove ostvarivanjem načela uzajamnosti.²¹ Ideju o DUO razvio je James Donson (1710-1757), koji je autor tabele smrtnosti za potrebe životnog osiguranja.²² Na osnovu njegovih obračuna smrtnosti, 1762. godine izrađena je matična baza za stvaraocce životnih osiguranja, naročito za prvo društvo za uzajamno osiguranje – „Society for Equitable Assurances on Lives and survivorship”. Prvo DUO („Feuerversicherungsbank des Deutschen Handelsstandes”) bilo je ustanovljeno u Nemačkoj na ideji trgovca Vilhelma Arnolda godine 1820. u Goti, čiji je naslednik današnje nemačko društvo za osiguranje „Gothaer”.²³

DUO nije društvo uređeno propisima o privrednim društvima, mada je, po statusnim obeležjima, moguće poređenje s privrednim društvom. To je društvo „sui generis”, koje ima primese zadrugarstva i udruživanja pogodnog u sistemu privrednih društava, posebno društva lica. DUO, kao i privredno društvo, mora obezbediti potrebna sredstva kao osnovni kapital, pa ga možemo upoređivati s društvom kapitala. U pogledu članstva, DUO se približava društvu lica. Unutrašnja organizacija,

20 Georg Büchner, *Der Begriff der „Gegenseitigkeit“ und seine mehrfache Bedeutung im Versicherungswesen*, „ZVersWiss”, 1965, 435. str.

21 Razlikovanje DUO od njegovog preduzeća u praksi se često zanemaruje. Poslovanje osiguravajućeg preduzeća pri DUO i DDO bitno se i ne razlikuje.

22 http://de.wikipedia.org/wiki/Versicherungsverein_auf_Gegenseitigkeit.

23 Osnivanje spomenute Feuerversicherungsbank des Deutschen Handelsstandes temeljilo se na ideji međusobne pomoći; svi zajedno snose teret pojedinca (Alle tragen gemeinsam die Last des Einzelnen). <http://www.gothaer.de>.

naročito upravljanje društvom za uzajamnu odgovornost, slična je upravljanju privrednim društvima.²⁴

U saglasnosti s prvobitnim opredeljenjem i određivanjem pojmova, za DUO je važno da su osiguranici istovremeno njegovi članovi, ugovorne stranke i „vlasnici“. Prva DUO su bila ustanovljena po ugledu na zadružne banke u kojima nije bilo posebno opredeljenog osnovnog kapitala, već je DUO poslovalo s kapitalom svojih osnivača, to jest članova.

U Saveznoj Republici Nemačkoj u oblasti osiguranja deluje 40 odsto društava, koja su organizovana kao DUO, pri čemu se više od polovine bavi različitim vrstama zdravstvenih osiguranja. Iz informacija u medijima moguće je zaključiti da se u DUO, u poređenju sa DDO, broj ugovora o osiguranju povećava.

3. 1. Finansijske prednosti DUO

Društva za uzajamno osiguranje, po pravilu, posluju sa sniženim troškovima i tako ostvaruju veću ušteđevinu. DUO obično imaju veći rast, naročito u oblasti osiguranja od imovinskih šteta i nezgode. Osnovni kapital zajedno s rezervama garantuje visok stepen solventnosti.²⁵

Za DUO je značajno da nemaju vlasnike koji bi imali pravo da učestvuju u njihovoj dobiti. Višak prihoda i rashoda uvek ostaje u društvu, od čega korist imaju isključivo njegovi članovi, ali na način kako to ostvaruju deoničari. Dobit kod DUO nikada se ne isplaćuje članovima u novcu kao što je to obično slučaj kod DDO, gde se dobit isplaćuje deoničarima bez obzira na to da li su deoničari u društvu ili nisu. Dobit kod DUO uvek se koristi za razvoj društva ili za povećanje prava članova, odnosno za smanjenje članarine. Podela dobiti jednaka je za sve članove, kao kod deoničkog društva, gde deoničari participiraju u dobiti s obzirom na broj deonica koje poseduju. Članovi ne mogu računati na povećanje svog vlasničkog kapitala u DUO nabavkom sredstava na tržištu kapitala, već moraju obezbediti osnovni kapital i rezerve iz svojih prihoda odnosno dobiti. Organizovanje osiguravajuće delatnosti u obliku DUO, u poređenju sa DDO, ograničava određene mogućnosti njenog razvoja, mada su članovi DUO u pogledu zadovoljavanja

²⁴ Zapušek, B, *Primejava med zavarovalno delniško družbo in družbo za vzajemno zavarovanje po slovenskem, hrvaškem in francoskem pravu (Upoređivanje između deoničkog društva i društva za uzajamno osiguranje po slovenačkom, hrvatskom i francuskom pravu)*, diplomski rad, Pravni fakultet Univerziteta u Mariboru, 2004, str. 39.

²⁵ Na osnovu nekih podataka na portalima osiguravajućih društava u drugim državama, DUO ostvaruju veće razlike između prihoda i troškova pred oporezivanjem koje prenose u vlastitu imovinu. Po pravilu, DUO prenosi u vlastite rezerve oko 27 odsto ušteđevine, a DDO samo 10 procenata. (http://de.wikipedia.org/wiki/Versicherungsverein_auf_Gegenseitigkeit).

svojih potreba u osiguravajućoj zaštiti u bitno povoljnijem položaju. DUO su ograničena u širenju svog osiguravajućeg portfelja, koji je, po pravilu, vezan za članstvo, jer ta društva moraju osigurati sredstva za širenje poslovanja iz vlastite delatnosti.

Društva za uzajamno osiguranje koja teže širenju poslovanja sprovode postupak „demutualizacije“,²⁶ što predstavlja preoblikovanje DUO u DDO, ili organizuju HOLDING strukture, pri čemu je DUO krovni organizacioni oblik koji ustanovljava, vodi i vlada nad jednim ili više DDO kao zavisnim društvima u svom sastavu.

U finansijskom poslovanju bitna razlika između DUO i DDO u tome je što društva uzajamne odgovornosti moraju prvo obezbediti potrebne rezerve u okviru svog poslovanja, dok DDO mogu za te potrebe koristiti i kapital koji stiču na finansijskom tržištu. DUO obično moraju obezbediti veće rezerve nego što je to inače potrebno, jer pri povećanju svoje imovine nisu tako fleksibilna kao DDO. Rezerve su kod oba oblika društva u približno jednakoj srazmeri, mada je stepen solventnosti kod DUO najčešće viši nego u DDO. U oblasti životnih osiguranja stepen rezervi kod DUO je za 150 do 200 procenata viši nego u DDO. Međutim, na području zdravstvenog osiguranja on prelazi 200 do 300 procenata.²⁷ Potrebno je ukazati na činjenicu da DUO uglavnom posluju s manjim troškovima i imaju potrebu za manjim rezervama kapitala za pokriće svojih obaveza nego DDO. Kod društava za uzajamno osiguranje nema velikih odstupanja niti iznenađenja u rezultatima poslovanja, kao što je to moguće u deoničarskim društvima.

3. 2. Položaj osiguranika kao člana društva za uzajamno osiguranje

U pogledu finansijskih rezultata, osiguranici DUO nesumnjivo su u boljem položaju od osiguranika DDO, jer se kod DUO rezultati poslovanja ne dele trećim licima, kao što je to obavezno u DDO, koja deo dobiti moraju plaćati deoničarima a oni, po pravilu, nisu i osiguranici.

Treba takođe naglasiti da se DUO na zajedničkom tržištu bitno lakše tesno povezuju i saučestvuju nego DDO.²⁸

²⁶ Detaljnije pogledaj Vran, A: *Preoblikovanje družbe za vzajemno zavarovanje v zavarovalno delniško družbo (demutualizacija), Preoblikovanje društva za uzajamno osiguranje u osiguravajuće deoničko društvo (demutualizacija)*: magistarski rad, Pravni fakultet Univerziteta u Mariboru, 2007, str. 28.

²⁷ http://de.wikipedia.org/wiki/Versicherungsverein_auf_Gegenseitigkeit.

²⁸ U Saveznoj Republici Nemačkoj više od 60 DUO udružuje se u *Arbeitsgemeinschaft der Versicherungsvereine auf Gegenseitigkeit e.V. (ARGE VVaG)* sa sedištem u Kelnu. Glavni cilj povezivanja u pomenuto udruživanje jeste zastupanje zajedničkih interesa na kojima se temelji njihovo poslovanje. Pomenuto udruživanje deluje naročito na promovisanju prednosti DUO.

U javnosti nisu poznate pomenute prednosti DUO i zato su uzajamna osiguranja manje poznata i prepoznatljiva od DDO.

Nesporno je da su DUO bitno bolje usmerena potrebama svog članstva, koje ima vlasnička, upravljačka i nadzorna prava. Ta prava osiguranici kod DDO nemaju. U DUO su članovi istovremeno i osiguranici i nosioci vlasničkih prava, što im omogućava posredno učestvovanje u rezultatu poslovanja.²⁹

U DUO je moguće obezbediti veći stepen motivacije za nove osiguravajuće poslove jer ih bodre i podstiču sami članovi društva.

3.3. Manja i veća društva za uzajamno osiguranje

Pri raspravljanju o prednosti DUO na području osiguranja treba upozoriti da razne države pri normativnom uređivanju organizovanosti tih društava poznaju pojednostavljene propise za manje DUO.³⁰

Manja DUO su orijentisana više ka lokalnom poslovanju i specijalizovana su samo za određene osiguravajuće poslove, čime je načelo uzajamnosti kod njih bolje zastupljeno nego kod velikih DUO.

U poređenju s drugim nosiocima osiguravajućih poslova, društva za uzajamno osiguranje, međutim, nisu imovinski bogata društva, za njih važi načelo da traže posebne inovativne pristupe u oblasti nuđenja poslova potencijalnim članovima – osiguravačima, na primer posebne tarife zdravstvenog osiguranja vegetarijanaca, nepušača, ili posebne pogodnosti za naročito zaštićene osiguranike iz oblasti imovinskog osiguranja. Pošto mala DUO imaju teškoće s preuzimanjem većih rizika, povezuju se često s drugim osiguravačima na osnovu saosiguranja ili reosiguranja.

Katkad kod DUO, naročito manjih, srećemo i razne vrste osiguravajućih ponuda; (1) osiguranje s garancijom kojom osiguravač jamči momentalnu isplatu potraživanja osiguranicima iz osiguranja ukoliko osiguranik uplaćuje veći doprinos, (2) osiguranje bez posebnog jemstva za momentalnu isplatu celokupnog potraživanja protiv plaćanja manjih doprinosa i (3) osiguranje za osiguranike koji nemaju upravljačka prava članova, odnosno, ako nemaju ista prava u upravljanju koje imaju redovni članovi društva.

²⁹ Participacija osiguranika u rezultatima poslovanja DUO nije u podeli dividendi u novcu, kao što je to kod DDO, već u povećanju prava ili u smanjenju doprinosa. DUO ne sme isplaćivati dividende.

³⁰ Tako npr. Das Versicherungsaufsichtsgesetz (VAG) (nemački Zakon o osiguravajućem nadzoru u paragrafu 53 sadrži odredbe o manjim DUO, koje su u poslovanju vezane za određeno područje i određeni personalni krug članstva).

Pomenuti oblici osiguranja omogućavaju članovima DUO da organizuju poslovanje zajedničke vlastite organizacije u skladu sa svojim potrebama s obzirom na to da je temeljni cilj DUO zadovoljavanje potreba članova u oblasti osiguranja, dok je kod DDO osiguranje samo sredstvo za stvaranje dobiti kao osnovnog cilja. U pogledu takvog opredeljenja, kod DUO je bitna motivacija obezbeđivanje kvalitetnih usluga sopstvenim članovima, dok je kod DDO zadovoljavanje potreba osiguranika, kako smo već naveli, samo sredstvo za ostvarivanje dobiti deoničara. Vlasništvo imovine DUO raspoređeno je na sve članove jednakopravno i jednakomerno. Osiguranici DDO svojim plaćanjem premije kupuju samo uslugu osiguranja, dok članovi DUO plaćanjem doprinosa istovremeno kupuju i udeo u zajedničkom vlasništvu.

Rentabilnost poslovanja kod DUO je, po pravilu, povoljnija jer treća lica nemaju prava na finansijska potraživanja na osnovu dividendi, kao što ih imaju deoničari kod DDO. Međutim, kako vođstvo DDO teži kratkoročnom dobitku, u DUO se naglašava važnost načela uzajamnosti, uzornosti, etike, privredne demokratije, kao i aktivno učestvovanje članova u poslovanju zajedničkog društva i dr. Članovi DUO utiču na upravljanje i poslovanje, dok osiguranici kod DDO, po prirodi ugovornog odnosa, nemaju takvih prava. Kod DDO je participacija u upravljanju koncentrisana na užu rukovodstvenu strukturu, tj. na upravu i nadzorni organ, odnosno na upravni odbor ako se radi o jednodomnom sistemu upravljanja.

Tržište osiguranja razvija se u savremenom društvu u skladu sa činjenicom da postoji sve više opasnosti da društvo kao celina, sa savremenim tehničkim i globalnim razvojem, postaje sve ranjivije. Osiguranje je sve više zastupljeno u ponudi osiguranja od opasnosti pri vršenju potrebnih poslova koji omogućavaju kvalitetan život. Osiguranje od egzistencijalne opasnosti se po obimu smanjuje u korist osiguranja, kojim se obezbeđuje očuvanje potrebnog i očekivanog standarda življenja. Zato su društva za uzajamno osiguranje naročito dobra za obavljanje osiguravajućih poslova za slučaj zbrinjavanja u starosti, osiguranje nege i pomoći ostarelih, čiji se broj svaki dan povećava. Istovremeno sa očekivanjem kvalitetnog života u starosti, DUO upotrebljavaju sva moderna sredstva slobodnog upravljanja imovinom za račun korisnika njihovih usluga, pri čemu prioritet nije ostvarivanje dobiti, nego osiguranje boljih uslova za život osiguranika.

3. 4. Posebnosti organa rukovođenja, upravljanja i nadzora

Upravljačka struktura kod DUO (uprava i nadzorni organ, te skupština članova) ima, u načelu, veliki broj specijalizovanih i definisanih ciljeva osiguranika, što nije slučaj kod DDO.³¹ DUO ima brojne mogućnosti na području svog organizovanog poslovanja. Na primer, kod DUO postoji mogućnost stvaranja organizacije holdinga u kojem se operativne tržišne delatnosti prenose na društva ćerke, koje su organizovane kao DDO. Moguće je da DUO izdaje obveznice s pravom participacije u ostvarenoj dobiti, korišćenje određenih poreskih olakšica, a u nekim slučajevima mogu se nuditi prednosti za pojedine skupine članova i dr. Kao što smo već pomenuli, DUO je pri obavljanju osiguranja pripremljeniji za kooperacijske odnose između osiguranika na tržištu. Između rukovodstva DUO i članstva, po pravilu, postoji dijalog o pitanjima vođenja poslova i upravljanja i o valjanosti rada članova. To se kod DDO ne primećuje.

„Podela dobiti“ kod društava za uzajamno osiguranje zasniva se na načelu ravnopravnosti jer se pri toj deobi radi o raspolaganju viškom prihoda u širenju poslova, odnosno u povećanju kvaliteta osiguravajućih usluga za sve članove, pod jednakim uslovima. Kod DDO udeo u dobiti zavisi od pojedinačnog ulaganja svakog deoničara.

Načelo uzajamnosti obezbeđuje članovima DUO sigurnost u ostvarivanju prava. Imovina deoničarskih društava namenjena je osiguranicima i njihovim ulagačima, to jest deoničarima, a imovina DUO isključivo članovima. Finansijski položaj DUO na tržištu nije zavisn od berzanskih kretanja vrednosti deonica, s obzirom na to da prava članstva u DUO nisu predmet finansijskih operacija, kao što su to deonice u DDO. Česte promene organa rukovođenja, upravljanja i nadzora kod DDO u zavisnosti su od volje deoničara, a ne od osiguranika. Takve promene organa kod DUO, po pravilu, nisu moguće.³²

Vođenje poslova kod DUO više je kontinuirano i potčinjeno načelima upravljanja u skladu s ponašanjem dobrog gospodara, za razliku od upravljanja u DDO, gde je upravljanje i privređivanje zavisno od skrivenih ciljeva deoničara. Planiranje poslovanja DUO sadrži više konstantnosti temeljnih načela u skladu s ciljevima društava, dok poslovanje DDO zavisi od promena na finansijskom tržištu i promena organa rukovođenja i nadzora.

Osiguravajući portfelj društava za uzajamno osiguranje često šire sami članovi, jer su motivisani da povećaju članstvo i tako obavljaju ulogu zastupnika i posrednika, koji ne primaju proviziju za rad, što ne važi za DDO, gde se portfelj širi samo uz pomoć zastupnika ili posrednika u osiguranju.

³¹ Detaljnije o organima DUO pogledaj Ivanjko, Š: *Zavarovalno pravo (Pravo osiguranja)*, Zavarovalno poslovni inštitut, Maribor, 2009, str. 56.

³² Ivanjko, Š: *Zavarovalna delniška družba in družba za vzajemno zavarovanje (Deonička društva za osiguranje i društvo za uzajamno osiguranje)*, „Podjetje in delo“, Ljubljana, 1996/8, str. 1343.

3. 5. Sticanje i ostvarivanje kolektivnih i individualnih prava

Osiguravajući odnosi koji se u DDO zasnivaju na ugovoru o osiguranju uobličeni su jednostrano, s obzirom na to da se temelje na opštim uslovima poslovanja DDO, koje jednostrano oblikuje posloводство, s ciljem da s manjim troškovima postigne veći učinak, to jest dobit. Osiguranici nemaju mnogo uticaja na oblikovanje ugovornih odnosa prema svojim potrebama i željama. Članovi društva za uzajamno osiguranje u okviru svojih prava, zajedno sa organima rukovođenja DUO, učestvuju u zajedničkoj organizaciji poslovanja, uz donošenje zajedničkih akata, te tako utiču ne samo na zajedničko poslovanje već i na individualne ugovorne odnose. Upravljanje društvom za uzajamno osiguranje je, prema tome, rezultat zajedničkog dogovora članova i rukovodstva, a među njima, po prirodi stvari, najčešće nisu mogući konflikti. U DDO se uvek odlučuje između zahteva osiguranika i želja deoničara. Između članova DUO i organa rukovođenja ne postoje suprotni interesi, dok su u DDO uvek u pitanju suprotni interes između društva i osiguranika³³.

Osiguranici su individualno zainteresovani za kvalitetne usluge osiguranja, dok su deoničari životno zainteresovani za povećanje dobiti i podelu dividendi. Rukovodeći organi DDO razapeti su između interesa osiguranika za što boljom osiguravajućom zaštitom i deoničara koji žele da ostvare potrebna sredstva za dividendu. U DUO je rukovodeća struktura usmerena pre svega ka obezbeđenju kvalitetnih usluga članovima. Organi upravljačke strukture u DDO imaju dvojni odgovornost: kako prema osiguranicima na osnovu ugovora o osiguranju tako i prema deoničarima, koji su ih imenovali da rade u njihovom interesu. Odgovornost članova rukovođenja i nadzora kod DUO je identična, kako prema ugovoru o osiguranju prilikom primene individualnih članskih prava tako i na osnovu statuta pri utvrđivanju kolektivnih članskih prava.

Načela uzajamnosti i solidarnosti, koja su, gledano istorijski, bila osnov za sve vrste osiguravajućih kuća, bitno su i u većoj meri sačuvana kod DUO nego kod DDO. Ta načela su kod DUO, po pravilu, prepoznatljivija s lokalnog gledišta i stručno

³³ U korporacijskom pravu poznata je činjenica da postoje interesne suprotnosti između društva i preduzeća na koje posebno upozorava teorija o suprotnim interesima u društvu. Teorija i praksa naglašavaju da u evropskom sistemu privrednih društava postoji osnovna suprotnost između interesa preduzeća (Unternehmensinteresse) i interesa društva (Gesellsch aft्सinteresse), kao i individualnih interesa deoničara, odnosno članova društva. S obzirom na postojanje pomenutih suprotnosti, zakonodavac je u društvu opredelio tri organa, koji predstavljaju pojedinačne interese: posloводство koje zastupa i osigurava interese preduzeća, nadzorni organ koji osigurava interese društva kao celine i nastupa kao arbitar između interesa preduzeća i društva, i skupština, u kojoj deoničari odnosno članovi društva ostvaruju svoje individualne interese. Pomenuti odnos suprotnosti postoji posebno u svim deoničarskim društvima, pri čemu se u DDO na području osiguranja dodatno pojavljuje i interes osiguranika.

orijentisana ka potrebama uže zajednice, dok se DDO u svom poslovanju praktično ne obaziru na uže lokalne interese.

Iskustva ukazuju da se u DDO u kriznim prilikama češće javljaju različite štetne finansijske afere nego u DUO. U javnosti se afere u DDO pokušavaju prikriti, jer je znanje o njima ograničeno na uži krug ljudi. Međutim, kod DUO je znanje o finansijski spornim transakcijama bitno šire, te je zbog toga medijskoj i društvenoj javnosti mnogo dostupnije.³⁴ Osiguranik kao ugovorni partner DDO je, po prirodi stvari, samo sredstvo za postizanje ciljeva DDO na stvaranju dobiti, koja pripada deoničarima, pa je značaj statusa osiguranika zbog toga zanemaren. Kod DUO je osiguranik prisutan sa svojim aktivnim i pasivnim pravom glasa u okviru ostvarivanja kolektivnih članskih prava, te je stoga takođe bitno prepoznatljiviji kao osiguranik, odnosno ugovorni partner. Pri oblikovanju poslovne strategije DDO, osiguranici nemaju uticaja, dok članovi DUO na to bitno utiču putem svojih prava u organima DUO.

Ako rukovodstvo DDO želi da ustanovi šta osiguranici misle o njihovom poslovanju, to mišljenje mogu dobiti putem različitih anketa, studija, istraživanja itd. U DUO te informacije rukovodioci dobijaju u dijalogu sa svojim članovima u okviru organa društva ili neposredno, s obzirom na to da je bliskost između rukovodstva i članstva bitno veća u DUO nego kod DDO.

Pri upoređivanju položaja osiguranika kod DDO i DUO, potrebno je upozoriti i na manje prepoznatljive činjenice, koje imaju bitnu ulogu prilikom delovanja jednog ili drugog oblika organizacije osiguranja na tržištu i u društvenom okruženju. To je osećanje pripadnosti, lojalnosti i solidarnosti osiguranika. Osiguranici u DDO, po pravilu, taj osećaj pripadnosti nemaju, budući da su samo ugovorni partneri sa DDO te među njima postoje suprotni interesi. Kod članova DUO osećanje pripadnosti i lojalnosti bitno je naglašeno i kao takvo utiče i na oblikovanje i razrešavanje ugovornih odnosa prilikom ostvarivanja individualnih interesa.

Zaključak

U težnji za dobitkom u praksi osiguranja zaboravljaju se osnovna načela na kojima se osiguranje temelji. U vezi s nastojanjem za ostvarivanjem humanijeg društva, treba upozoriti na nužnost poštovanja načela uzajamnosti i solidarnosti pri

³⁴ Tipičan primer je situacija u Sloveniji u vezi s velikim, medijski prenaduvanim aferama, koje su povezane s minulim poslovanjem u DUO Vzajemni, dok finansijske afere, koje se takođe dešavaju u DDO, javnosti praktično nisu poznate.

organizovanju osiguranja u obliku uzajamnog osiguranja. Osiguranje u DUO ima za osiguranike članove određena pozitivna svojstva – učestvovanje u dobiti i u upravljanju – dok takvih prava osiguranici DDO nemaju.

Sa slovenačkog prevela: Dušanka Kafol

Literatura i izvori

1. *Das Versicherungsaufsichtsgesetz (VAG) ZRN.*
2. Obligacijski zakonik, Uradni list RS, št. (uradno prečišćeno besedilo): OZ-UPB I, Ur. I. RS, št. 97/2007.
3. Temeljni zakon o zavarovanju in zavarovalnih organizacijah (Uradni list SFRJ, št. 7/67).
4. Zakon o obligacijskih razmerjih (Uradni list SFRJ, st. 29/1978).
5. Zakon o temeljnih sistema premoženjskega in osebnega zavarovanja (Uradni list SFRJ, št. 17/90).
6. Zakon o zavarovalnicah (Uradni list RS, št. 64/94).
7. Zakon o zavarovalništvu, (Uradni list RS, št. 109/2006); uradno prečišćeno besedilo Zzavar-UPB2.
8. Buchner, G: *Der Begriff der „Gegenseitigkeit“ und seine mehrfache Bedeutung im*
9. *Versicherungswesen*, „ZversWiss“, 1965, stran 435.
10. Flis, S: *Zbrani spisi o zavarovanju*, 4. knjiga, Ljubljana 1999.
11. Ivanjko, Š, Kocbek, M, Prelič, S: *Korporacijsko pravo*, GV, Ljubljana 2009.
12. Ivanjko, Š: *Zavarovalno pravo*, Zavarovalno-poslovni institut, Maribor, 2009.
13. Ivanjko, Š: *Organisation des jugoslawischen Versicherungswesens, Versicherungen in Europa, heute und morgen*, Karlsruhe, VVW, 1991.
14. Ivanjko, Š: *Zavarovalna delniška družba in družba za vzajemno zavarovanje*. Podjet. delo, 1996, 22, št. 8.
15. Meyer, H: *Das Versicherungs(un)wesen* „Heyne“, Munchen, 1993.
16. *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, Ljubljana.
17. Škufca, F: *Zavarovalništvo na Slovenskem od začetka do danes*, Ljubljana, Slovensko zavarovalno združenje, 2008.
18. Vran, A: *Preoblikovanje družbe za vzajemno zavarovanje v zavarovalno delniško družbo (demutualizacija)*, magistrsko delo, Pravna fakulteta Univerze v Mariboru, 2007.

19. Zapušek, B: *Primeljava med zavarovalno delniško družbo in družbo za vzajemno zavarovanje po slovenskem, hrvaškem in francoskem pravu*: diplomska naloga. Pravna fakulteta, Univerze v Mariboru, 2004. 49 f.
20. http://de.wikipedia.org/wiki/Versicherungsverein_auf_Gegenseitigkeit.
21. <http://www.arge-vvag.de/fsets/fverband.htm>.

Summary

Insurance Mutuality

Professor Šime Ivanjko, Ph.D.

The principle of mutuality represents beyond doubt the essential element of insurance. There is a mutual promise given by the participating assured to each other which protects them against perils that may endanger them. In this manner the assured are at the same time members and assured of the same insurance organization.

It should be noted that insurers in their desire to gain profit often forget the principles of insurance. In striving to accomplish a humanitarian society it is necessary that principles of mutuality and solidarity are sustained when organizing insurance in the shape of mutual insurance.